

Erittäin uhanalaiset kalalajimme – elvyttäminen vaatii mittavia toimenpiteitä!

Ankerias on ehkäpä eksoottisin kalalajimme, jonka esiintyminen vesissämme on istutusten varassa. KUVA: Pekka Tuuri

Vuoden 2010 kalalajien uhanalaisuusluokittelussa erittäin uhanalaisiksi luokiteltiin kolme lajia: vaellussiika (*Coregonus lavaretus s.l.*), napapiirin eteläpuoliset järvitaimenkannat (*Salmo trutta m. lacustris*) ja ankerias (*Anguilla anguilla*). Uhanalaisuusluokittelussa arvioitiin kaikkiaan 73 kalalajin tai muodon nykytila. Suomen vesissä on tavattu kaikkiaan 103 kalalajia.

TEKSTI: Petri Heinimaa

Pääsyyinä erittäin uhanalaisten kalalajien heikkoon tilaan on niiden luontaisen elinkierroksen vaikeutuminen ja paikoin jopa loppuminen ihmistoiminnan erilaisien vaikutusten vuoksi. Keskeisiä syitä ongelmiin ovat olleet vaellusreitien katkeaminen tai vaelluksen vaikeutuminen vesivoimalaitos- ja muitten patojen vuoksi sekä lisääntymisaluiden tuhoutuminen joki- ja virta-alueiden perkauksien, hiekoittumisen tai liettymisen takia. Myös asutuksen, liikenteen, teollisuuden, maa-, metsä- ja turvetalouden sekä kaivannaisteollisuuden päästöjen aiheuttama vedenlaadun huonontuminen sekä liian voimakas kalastus vaikeuttavat kalojen elinkiertoa. Myös maaperämme laatu esimerkiksi Pohjamaan lakeuksilla heikentää vaelluskalojen poikasten menestymistä. Lisäksi ilmastonmuutoksen vuoksi myös lämpötilaolosuhteet ovat muuttuneet ajoittain aiempaa epäsuotuisammiksi viileän veden lajeillemme.

Ihmistoiminnan vaikutus on maassamme ollut jatkuvasti voimistuvaa, vaikka viime vuosikymmenten aikana sen aiheuttamia haittoja onkin joissakin asioissa voitu vähentää. Kuitenkin pitkän ajan kuluessa aiheutuneet vahingot uhanalaisten lajien elinkierrolle ovat olleet merkittäviä, ja niiden vaikutuksia saadaan korjattua hitaasti. Tämän vuoksi käännettä parempaan saadaan näiden lajien osalta odottaa vielä varsin pitkään – järvitaimenella se voisi tapahtua näistä lajeista ehkä nopeiten.

Vaellussiian luonnonlisääntyminen on vähäistä

Vaellussiika esiintyy maassamme merialueelle sekä järviolueelle vaeltavina kantoina. Vaellussiian kannat ovat taantuneet erityisesti vaellusesteiden vuoksi ja sen vuoksi luonnossa lisääntyviä vaellussiikapopulaatioita on vain harvoissa paikoissa

varsinkin rannikon joissa. Tornionjoen Kukkolankosken siian lippoaminen on kulttuurihistoriallisestikin merkittävä tapahtuma, joka jatkuu edelleen perinteisillä tavoilla. Saaliit ovat sielläkin heikentyneet vaikka Tornionjoki on vaellusesteetön joki. Tornionjoen vaellussiikat kuitenkin vaeltavat Pohjanlahden eteläosiin asti kasvualueilleen ja joutuvat siellä ja paluureitillään edelleen liian voimakkaan kalastuksen kohteeksi.

Monien padottujen vaellussiikajokien suualueilla kalastetaan nykyisin emokaloja syksyllä kutunousun aikaan perinteisellä tavalla lippoamalla eli pitkävartisella haavilla. Saaduista sioista lypsetään mäti, joka maidilla hedelmöitettyä viedään rannikon hautomoihin haudottavaksi. Suuri osa mädistä istutetaan vastakuoriutuneina poikasina jokisuihin keväällä tulevaisuuden emokalojen saamisen turvaamiseksi. Osa poikasista kuitenkin kasvatetaan sisämaan luonnonravintolammikoissa kesänvanhoiksi, noin 10 cm pituisiksi, poikasiksi ja istutetaan niin ikään jokisuihin. Luonnonvarakeskuksen kalanviljelylaitoksissa on emokalanviljelyssä viisi eri merivaelteista vaellussiikakantaa ja kolme järvialueen vaellussiikakantaa.

Järvitaimenkannat ovat heikot napapiirin eteläpuolella

Vuoden 2010 Suomen lajien uhanalaisuusarvion (Rassi ym. 2010) yhteydessä järvitaimenkantojen tila arvioitiin ensikertaa erikseen Etelä- ja Pohjois-Suomen osalta niiden voimakkaasti eriytyneen tilan vuoksi. Rajaksi valittiin napapiiri, jonka eteläpuoliset järvitaimenkannat ovat voimakkaasti heikentyneet viime vuosikymmeninä. Järvitaimenen elinympäristöä voimakkaasti muuttaneiden ihmistoimien vuoksi kannat ovat heikentyneet jo tasolle, jossa vähäinenkin lisärasite voi olla kohtalokas koko lajin paikallisille kannoille. Yksi tällainen on järvitaimenen joutuminen kalastuksen sivusaaliiksi esimerkiksi siian, kuhan tai

Konneveden Siikakosken villi järvitaimen vaeltaa poikasena ylävirtaan kasvualueille Konnevedeen ja laskeutuu sukukypsänä alapuolisten koskien kutualueille. Vastaavasti käyttäytyviä järvitaimenkantoja on vain muutama koko maassamme. KUVA: Petri Heinimaa

Rautalammin reitin järvitaimenen poikasista kuoriutumassa mädistä Laukaan kalanviljelylaitoksessa. KUVA: Petri Heinimaa

ahvenen verkkokalastuksen yhteydessä. Myös koukkukalastuksessa järvitaimen on tavoiteltu saalislaji. Yhä useammalla alueella istutetut järvitaimenet poikaset on merkitty eväleikkauksin, minkä tavoitteena on mahdollistaa valikoiva kalastus, jossa villit järvitaimenet vapautetaan vesistöön jatkamaan elinkiertoaan.

Järvitaimenkantoja on pyritty suojelemaan nostamalla vuoden 2014 alusta niiden laillinen alamitta 60 cm, jonka pitäisi turvata emokaloille ainakin yksi kutukerta. Samalla alamitan nosto mahdollistaa istutusten tuloksellisuuden parantamisen, kun parhaassa kasvuvaiheessa olevia järvitaimenia ei kalasteta pois vesistöä keskenkasvuina.

Valtion kalanviljelylaitoksilla on jo pitkään ollut viljelyssä useita järvitaimenkantoja, ja emokalaparvista saadusta mädistä on istutettu paljon mätä ja eri-ikäisiä poikasia laajasti joki- ja järviolueillemme. Nykyisin Luonnonvarakeskuksen viljelylaitoksilla on kaikkiaan 11 järvitaimenkantaa. Aiemmin järvitaimenemokaloita pystyttiin uusimaan kookkaista kudulle palaavista emoista, mutta nykyisin yhä useammin on jouduttu perustamaan emokalaparvet jokitai vaelluspoikasista. Emokalparvia perustettaessa pyritään 25–50 kutupariin, jotka hedelmöitetään tarkan suunnitelman mukaan.

Viime vuosina järvitaimenten joko poikastenkin määrät ovat monin paikoin vähentyneet elinympäristökunnostuksista ja muista elvytystoimenpiteistä huolimatta. Myös poikkeuksellisen lämpimät kesäaikaiset vedenlämpötilat ovat näkyneet alentuneina poikasmäärinä koskissa. Järvitaimenkantojen pelastaminen vaatiikin kaikkien niiden elinkiertoa vaikuttavien toimijoiden yksituumaista sitoutumista tämä upean lajin pelastamiseen.

Ankeriaskantojen elvyttäminen on Euroopan yhteinen asia

Ankeriaan elinkierto on muihin vaelluskaloihimme verrattuna poikkeuksellinen, sillä se vaelttaa lisääntymis-

Kokemäenjoen vaellussiika on parhaiten kasvavia siikakantojamme.
KUVA: Heikki Koskinen

Ruskuaispussivaiheisia Rautalammin reitin järvitaimenia Laukaan kalanviljelylaitoksessa. KUVA: Petri Heinimaa

alueiltaan Atlantin Sargassomereltä meille kasvamaan rannikollamme ja järviolueillamme. Kasvettuaan jopa vuosikymmeniä vesistöissämme ankeriaat vaeltavat takaisin Atlantilte kutualueilleen.

Eurooppaan kasvualueilleen vaeltavien ankerioiden määrät ovat vähentyneet dramaattisesti jo vuosikymmeniä ja lajin pelastamiseksi sekä kantojen vahvistamiseksi onkin tehty Euroopan laajuinen hoitosuunnitelma. Suomeen vaeltava nykyisin vain erittäin vähän ankeriaan poikasia ja valtaosa vesissämme tavattavista ankeriaista onkin peräisin istutuksista. Suomen ankeriaahoitosuunnitelma keskittyykin istutuksiin tehtävään kantojen vahvistamiseen. Muiden vaelluskalojen elvyttämiseen liittyvät toimenpiteet luonnolli-

sesti hyödyttävät myös ankeriasta. Ankerias tarvitsee kuitenkin erityishuomioita alavaellusreitinsä turvaamiseen, sillä esimerkiksi voimalaitosten turbiinit aiheuttavat niille suurta vahinkoa.

Uusi kalastuslaki ja asetus vahvistamaan kalakantoja

Vuoden 2016 alusta voimaan astuu uusi kalastuslaki ja -asetus, joiden tarjoamiin mahdollisuuksiin tulisi kaikkien sidosryhmien valmistautua jo ennakolta. Vaikka monet kalalajit ja -kannat kaipaavat monia toimenpiteitä elpyäkseen, ovat kalat suuren lisääntymispotentiaalinsa ansiosta otollinen hoitokohde, kuten olemme voineet havaita esimerkiksi Tornionjoen lohikannan elpymisestä.